

Вірна Жанна Петрівна
Волинський національний університет імені Лесі Українки
доктор психологічних наук, професор
virna.zhanna@vnu.edu.ua

ПСИХОАНАЛІЗ ПРО ФЕНОМЕН ДИТИНСТВА

Хронологія дитинства була і залишається однією з актуальних тем психологічного сьогодення, і особливо для психоаналізу, де інтерпретація дорослого життя людини розпочинається з її дитинства, а саме прихованого інфантильного несвідомого. Психоаналіз наголошує, що реальність дитинства – це передусім психічна реальність, яка є обмеженою полем потреб і можливостей їх задоволення в межах певної культури. Недарма часто обговорюють соціально-соціологічні аспекти «втрати дитинства» в тому чи іншому суспільстві, або навпаки йдеться про «возвеличення досконалості» дитини на противагу «дорослій зіпсованості». І в першому і в другому випадку, дитина завжди є специфічним сховищем усіх тривог і надій дорослих, чи то як об'єкт нарцистичної насолоди, чи як об'єкт-фетіш, що буферує дорогу пізнання реальності. Тому дитинство в психоаналізі це різноманітні уявлення, які людина символічно створює навколо неусвідомленого, і часто реального сексуального.

З. Фройд, відразу наголошує на розриві психоаналізу із традиційною дитячою культурою (така собі «універсальна невинність дітей»), і вводить виміри сингулярності і бажання, інфантильного сексуального і несвідомого, підкреслюючи внутрішній зв'язок між сексуальністю і мовою в суб'єктивній конституції людини. Тобто «інфантильне» перестало бути прикметником, що відрізняється від традиційних і біологічних уявлень про дітей і дитинство – потрібно було щось реальне в дитині, такий вимір, який артикульований прагненням до смерті, як джерело страждання і травми, ознака «жаху і задоволення» [1]. Такий контекст підводить до обов'язкового врахування значущих рис і випадковостей дитинства, до перипетій бажання, присутніх в кожному виховному акті, будь то в сім'ї або в звичайному вихованні, а також перипетій, які перетинаються інфантильними фантазіями дорослих і втілюються в первинному нарцисизмі батьків і дорослих. В якості контрапункту можна розглядати важливість мови і сексуальності в конституції дитини та її соціально-освітню архітектуру набуття досвіду.

Що стосується мови і сексуальності в конституції дитини, то область психоаналізу тісно пов'язана з мовленнєвими явищами. Дитина приходить у цей світ позбавленою слова (етимологія слів «немовля», «інфанс» підкрелюють таку відсутність). Біологічний стан дитини є необхідною, але не достатньою умовою для того, щоб вона могла себе зафіксувати як істоту, яка думає, мріє, бажає і говорить, тобто, як мовну істоту, здатну встановлювати соціальні зв'язки. Для психоаналізу маленькій дитині необхідно пройти логічний шлях в області мови, щоб усвідомити функцію мовленнєвого суб'єкта. Тобто дитинство в цьому контексті не є хронологічним часом, а більш схоже на логічний час (як «шлях»), відмічений моментами психічного структурування, як-от «стадія дзеркала», «Едіпов комплекс», «комплекс кастрації» тощо.

Отже, психоаналіз допомагає нам замислитися над тим істотним зв'язком, який дорослий і слово займають в психічній конституції дитини, тобто відносно тієї символічної позиції, яку дитина займає в бажанні дорослого. Безсумнівним є те, що, згідно з психічною конституцією дитини, вона повинна зіткнутися з бажанням Іншого (дорослого). Тому як зазначав Ж. Лакан у ході суб'єктивного конституювання дитина стає результатом двох ментальних операцій: відчуження та відокремлення, обидві з яких стосуються ставлення суб'єкта до Іншого [3]. Таким чином, дитина народжується, спочатку пов'язана з бажанням батьків, а потім, за допомогою логічних операцій, постає як суб'єкт у світі мови, як істота, що починає займати місце в дискурсі і стосунках з Іншим. При цьому, все залежить від того, як доросла людина звертається до дитини зі словом, навантаженим бажанням, і символічними знаками. Це своєрідний шлях гуманізації і цивілізації кожної дитини, яка прийшла у світ і переживає культурний дискомфорт спорідненості з іншими людьми.

Щодо *соціально-освітньої архітекτονіки набуття досвіду* дитиною, то в психоаналізі це питання розглядається в контексті освіти. При цьому З. Фройд стверджує, що «освіта веде себе так, ніби вона постачає людей у полярній експедиції літнім одягом та картами італійських озер» [2, 122]. Тобто він вважає, що освіта повною мірою не готує дітей до реальності їх проблем сексуальності і агресивності. А якщо взяти до уваги дитину нового тисячоліття, то в реальному сьогоденні суспільство переживає апогей інформаційно-технологічного контролю над реальністю і знаннями, а саме накопичений досвід традицій і надій дитини замінюється віддзеркалюванням гаджетів. Можна сказати, що дитина живе під впливом певного відчуження, пов'язаного із інституціоналізацією дитинства. Як це не парадоксально, але потрібно враховувати почуття відчуженості дорослого по відношенню до дитини. Тобто потрібно відповісти на питання – яке повідомлення отримують сучасні діти від соціального Іншого (батьків, педагогів)? Чи дотримуються вони «цивілізованої» сексуальної моралі дитини? І, відповідь може бути така – сучасна дитина отримує від суспільства багато «задоволення», але часто при цьому вона позбавлена етики бажань і потреб («турботи про себе»). Саме у цьому ракурсі психоаналіз актуалізує питання дитячих неврозів і психозів.

Тому для психоаналізу дитинства головним є питання натуралізованих дискурсів пізнання внутрішньої позиції дитини щодо сучасних соціальних форм отримання досвіду. Таким чином психоаналітичне розуміння дитинства та його представника дитини охоплює широкий спектр не тільки потреб задоволення, але й форм страждання, які можуть бути травматичними, і впливати на межі визначення дорослості.

Джерела та література:

1. Freud, S. (1996). Além do princípio do prazer. *Edição standard brasileira das obras psicológicas completas de Sigmund Freud*. Vol. 18. 11-75.
2. Freud, S. (1996). O mal-estar na civilização. *Edição standard brasileira das obras psicológicas completas de Sigmund Freud*. Vol. 21. 67-150).
3. Lacan, J. (1998). Função e campo da fala e da linguagem em psicanálise. *Escritos*. Rio de Janeiro, RJ: Jorge Zahar. 238-324.